

Tomasz Lenkiewicz*

ORCID: 0000-0002-4472-1892

Uniwersytet Gdański

Regionalizm jako wartość polityczna. Rozważania nad ideą regionalizmu w polskiej literaturze politologicznej

Regionalism as a Political Value. Reflections on the Idea of Regionalism in Polish Political Science Literature

Słowa kluczowe: Europa, integracja europejska, polska myśl polityczna, region, regionalizm

Keywords: Europe, European integration, Polish political thought, region, regionalism

Streszczenie

Regionalizm i pojęcia z nim związane zyskały szczególne znaczenie w dyskursie obecnym w polskiej myśli politycznej po wstąpieniu Polski do UE. Idee, procesy i tendencje charakterystyczne dla regionalizmu wywarły znaczący wpływ na procesy integracyjne w Europie. Podstawą regionalizmu i kształtowania się określonych regionów są czynniki: polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe. Regionalizm w warunkach europejskich w znacznym stopniu przyczynił się do powstania Wspólnot Europejskich, ale także stał się istotnym zagadnieniem w polityce poszczególnych państw członkowskich UE. W konsekwencji stał się konstruktywną i wieloaspektowo analizowaną kategorią w obszarze polskiej myśli politycznej.

* Tomasz Lenkiewicz, dr; adiunkt w Instytucie Politologii, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański; e-mail: tomasz.lenkiewicz@ug.edu.pl.

Abstract

Regionalism and the concepts associated with it gained special importance in the discourse present in Polish political thought after Polish's accession to the EU. The ideas, processes and tendencies characteristic of regionalism have had a significant impact on integration processes in Europe. The basis for regionalism and the formation of specific regions are political, social, economic and cultural factors. Regionalism in European conditions has significantly contributed to the creation of the European Communities, but has also become an important issue in the politics of individual EU Member States. As a result, it has become a constructive and multifaceted category in the area of Polish political thought.

Wstęp

Zagadnienia związane z regionalizmem stanowią obszar zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, zatem badania nad tym zjawiskiem mają interdyscyplinarny charakter. Znaczenie regionalizmu, a w konsekwencji organizacji i projektów regionalnych, ze szczególną intensywnością uwidoczniło się w II połowie XX w., aczkolwiek kształtowanie się i występowanie wyraźnie określonych regionów – posiadających specyficzne cechy i podlegających swoistym procesom – dokonywało się również poza kontynentem europejskim, także we wcześniejszych okresach historycznych, wywierając zróżnicowany wpływ na porządek międzynarodowy.

Europejskie sukcesy integracyjne, zapoczątkowane w latach 50. XX w., w istotnym stopniu zmieniły rzeczywistość polityczną Europy. W znaczącym wymiarze przyczyniły się do nich powiązane ze sobą idee, procesy i tendencje, charakterystyczne dla regionalizmu. Ranga obserwowanych w Europie przemian politycznych, gospodarczych oraz społecznych przełomu XX/XXI w., uczyniła z szeroko interpretowanego regionalizmu jeden z kluczowych – a nawet strategicznych – obszarów badawczych oraz narzędzia działań politycznych, nie tylko na Starym Kontynencie. „Wartości polityczne” stanowią odrębną kategorię w warstwie aksjologicznej polityki i są jednym z elementów obszernego zbioru wartości społecznych. Poprzez ich dynamiczny charakter, służą zaspokajaniu potrzeb podmiotów działań politycznych, w tym m.in. grup etnicznych czy narodów. Wyodrębnić należy trzy funkcje, jakie pełnią: 1. integracyjną, 2. motywacyjną, 3. hierarchizacyjną celów politycznych. W analizie problematyki regionalizmu badacze wskazują

na szczególne znaczenie funkcji integracyjnej¹. W związku z przeobrażeniami politycznymi w Europie na przełomie lat 80. i 90. XX. „regionalizm” stał się jedną z fundamentalnych wartości politycznych, urzeczywistniającą zachodzące przemiany polityczne, a także podlegającą analizie przez wielu politologów.

Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia regionalizmu i kategorii z nim powiązanych w polskiej myśli politycznej. Artykuł koncentruje się na próbie rekonstrukcji specyfiki recepcji idei regionalizmu w polskiej literaturze politologicznej, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszej dekady członkostwa Polski w strukturach unijnych.

Rozważania nad ideą regionalizmu w kontekście teoretycznym wskazują na wielopłaszczyznowy aspekt definicyjny kategorii „regionalizm”, jak również pojęć z nią powiązanych. Problem zjawiska regionalizmu podejmowany jest przez wielu polskich badaczy, co przyczynia się do wieloaspektowości jego definiowania. Anna Weronika Brzezińska i Jacek Schmidt zauważają, że terminy „regionalizm” i „region” występują pod wieloma formami w języku potocznym – w wypowiedziach polityków, analityków i publicystów, jak również m.in. w: opisach geograficznych, folderach turystycznych czy dokumentach urzędowych różnych szczebli. Wykorzystywane są także w siatce pojęciowej wielu dyscyplin naukowych, np.: politologii, historii, geografii, demografii, etnologii, socjologii oraz ekonomii². Zbigniew Machelski wskazuje, że w obszarze politologii najistotniejszymi cechami regionu są: odrębność opcji politycznych, wpływy partii politycznych oraz popularność określonych doktryn³. Natomiast interdyscyplinarność widoczna była chociażby w mechanizmie uruchomienia polityki regionalnej Wspólnot Europejskich, bowiem według Małgorzaty Karpińskiej to argumenty polityczne, ekonomiczne i społeczne odegrały najistotniejszą rolę w tym procesie⁴. Uwzględniając uwarunkowania historyczne rozwoju regionalizmu, Wojciech Grabowski uważa, że należy dokonywać podziału na cztery etapy rozwoju: wczesny regionalizm, stary regionalizm, nowy regionalizm i regionalizm porównawczy⁵. Roman

¹ M. Pietraś, *Aksjologiczne elementy polityki*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2006, s. 437–439; J.H. Kołodziej, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Kraków 2011, s. 168.

² A.W. Brzezińska, J. Schmidt, *Wprowadzenie*, [w:] *Regiony i regionalizmy w Europie. Badania – kreacje – popularyzacje*, red. A.W. Brzezińska, J. Schmidt, Wrocław 2014, s. 9.

³ Z. Machelski, *Struktury terytorialne państwa*, Warszawa 2015, s. 164.

⁴ M. Karpińska, *Początki działań regionalnych na poziomie Wspólnoty (1957–1988)*, [w:] *Europejska polityka regionalna*, red. W. Rudolf, Łódź 2007, s. 37.

⁵ W. Grabowski, *Współpraca regionalna państw autorytarnych. Studium przypadku arabskich państw Bliskiego Wschodu*, Gdańsk 2020, s. 26.

Szul, analizując kwestie definicyjne pojęcia „regionalizm”, charakteryzuje to pojęcie jako: ruch społeczno-polityczny dążący do zachowania, wzmocnienia lub demonstrowania kulturowej, ekonomicznej lub politycznej odrębności regionu – części składowej państwa⁶. Z kolei Sławomir Pastuszka proponuje definiować „regionalizm” jako zjawisko poszukiwania przez zbiorowość terytorialną wewnątrz większego systemu państwowego własnej regionalnej tożsamości⁷. Natomiast Anna Czyż stwierdza, że termin „regionalizm” wywodzi się z pojęcia „region” i stanowi obok „globalizacji” najbardziej charakterystyczną tendencję rozwojową w stosunkach międzynarodowych, w szczególności od końca lat 80. XX w.⁸ Badacze wskazują zatem na znaczącą korelację pomiędzy kategoriami „regionalizm” i „region”, których próbę deskrypcji w polskiej literaturze politologicznej podjęto w artykule.

Regionalizm

Termin regionalizm, ogólnie określany jako zespół zjawisk, procesów i idei. Jest także definiowany jako tendencja w rozwoju stosunków międzynarodowych, którego istota odnosi się do utrzymywania i stałego zacieśniania wzajemnych relacji, także w wymiarze instytucjonalnym, między podmiotami politycznymi, położonymi w przestrzeni o wyraźnej odrębności geograficznej. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi regionalizmu w stosunkach międzynarodowych są:

- sąsiedztwo;
- spójność ustrojów wewnętrznych;
- poziom rozwoju ekonomicznego;
- wspólne cechy kulturowe i doświadczenia historyczne;
- wzajemna zależność oraz zbieżność interesów politycznych⁹.

Istotnym faktem odnoszącym się do potrzeb i interesów państwa stała się konieczność współpracy z innymi państwami, w celu ich pełnego zaspokojenia. Na poziomie stosunków międzynarodowych regionalizm stanowi także ruch

⁶ R. Szul, *Separatyzmy, ruchy niepodległościowe i regionalizmy we współczesnej Europie*, Warszawa 2024, s. 17.

⁷ S. Pastuszka, *Polityka regionalna Unii Europejskiej – cele, narzędzia, efekty*, Warszawa 2012, s. 23.

⁸ A. Czyż, *Współpraca regionalna państw Grupy Wyszehradzkiej. Doświadczenia i perspektywy*, Katowice 2018, s. 23–25.

⁹ A. Dudek, *Regionalizm*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. V: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, A. Florczak, Warszawa 2010, s. 515.

zmierzający do organizowania władzy politycznej w obrębie naturalnych regionów bądź budowy wspólnot regionalnych i subregionalnych, których członkowie są złączeni historycznymi więzami, wynikającymi z przynależności do mniejszych grup powiązanych wspólną przestrzenią geograficzną¹⁰.

Dokonując analizy pełnego ujęcia regionalizmu badacze wskazują na występowanie zasadniczych płaszczyzn, pozwalających interpretować wieloaspektowo istotę regionalizmu jako:

- emocjonalne przywiązanie oraz identyfikację z najbliższą człowiekowi przestrzenią społeczno-geograficzno-kulturową;
- ideę lub ideologię, szczególnie w odniesieniu do społeczności lokalnych i regionalnych;
- ruch społeczny w postaci stowarzyszeń (np. kulturalnych, naukowych), mogący sprzyjać budowie społeczeństwa obywatelskiego;
- twórczość kulturalno-artystyczna uwzględniająca lokalne i regionalne tradycje;
- akcentowanie specyfiki regionalnej (etnografia, historia, elementy przyrodnicze itp.);
- kierunek badań naukowych skoncentrowanych na charakterystycznych cechach regionu;
- strategia działania państwa ukierunkowana na dekoncentrację i decentralizację, mające rozwijać samorządność oraz kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego;
- wskazanie zjawisk występujących w określonej przestrzeni geograficznej¹¹.

Rozpatrując regionalizm z perspektywy tendencji rozwoju politycznego współczesnego państwa ujawniają się zjawiska dekoncentracji i decentralizacji władzy państwowej na niższe poziomy systemu politycznego, wynikające z nasilających się żądań zwiększenia samodzielności gospodarczej i politycznej określonych obszarów terytorialnych, charakteryzujących się spójnością gospodarczą i kulturową.

W opinii badaczy możliwość występowania tendencji separatystycznych bądź federacyjnych, ma szczególne znaczenie dla rozwoju regionalizmu w państwach wielonarodowych, będąc swoistym ukierunkowaniem na rozwiązanie konfliktów wynikających z nierównomiernego rozwoju gospodarczego poszczególnych regionów oraz zaspokajaniem aspiracji społeczności lokalnych do samorządu. Ujawnia się wówczas jako forma przestrzennej dystrybucji władzy na różne po-

¹⁰ Ibidem, s. 515.

¹¹ D. Kasprzyk, *Regionalizm*, [w:] *Studia nad granicami i pograniczami. Leksykon*, red. E. Opilowska i in., Warszawa 2020, s. 329–330.

ziomy systemu politycznego, a społeczności lokalne stają się wspólnotami politycznymi. Istotnym jest fakt, że w wyniku decyzji rządu uzyskują one prawo do wyłaniania własnych organów stanowiących i wykonawczych, prowadzących politykę regionalną i zarazem ulegają ograniczeniu uprawnień rządu centralnego oraz uwalnianie go od zadań o charakterze gospodarczym i społecznym¹².

Dokonując analizy procesu regionalizmu, badacze wyodrębniają poszczególne jego etapy, które zarazem ujawniają pewne prawidłowości:

- pojawienie się regionalnej świadomości wśród elit i społeczeństw w danym regionie;
- zbieżność interesów i potrzeb oraz możliwości ich zaspokajania;
- wybór korzystnej koncepcji współpracy;
- wzrost liczby kontaktów, oddziaływań oraz relacji;
- nadanie form regulacji prawno-organizacyjnych;
- integracja, np. integracja europejska.

We współczesnych stosunkach międzynarodowych regionalizm może przybierać dychotomiczny charakter. Zmniejsza spory i napięcia, zbliża państwa w wymiarze z reguły nieosiągalnym w skali globalnej, większa efektywność współpracy i realizacji celów znacząco wpływa na możliwości integracyjne. Natomiast jeśli dochodzi do zjawiska „zamykania się” ugrupowań regionalnych, wówczas ujawniają się tendencje dezintegracyjne, mogące skutkować pojawieniem się stanu konfliktu oraz rywalizacji, nawet w szerszej – ponadregionalnej skali.

Wśród płaszczyzn, do których odnosi się regionalizm badacze wskazują, że należy głównie uznać: gospodarczą, a także polityczno-wojskową – w przypadku której warto podkreślić znaczenie Karty Narodów Zjednoczonych (rozdział VIII, art. 52–54), stanowiącego podstawę prawną do powstania i skutecznego funkcjonowania podmiotów o charakterze regionalnym, ukierunkowanych na współpracę w obszarze bezpieczeństwa i utrzymania pokoju. Niemniej jednak największą dynamikę wykazuje zjawisko regionalizmu w dziedzinie stosunków ekonomicznych, najczęściej implikowanych rozwojem technologicznym i przemysłowym. Współcześnie wskazuje się na Unię Europejską jako przykład regionalnego ugrupowania gospodarczego, charakteryzującego się najwyższym stopniem zaawansowania. Wśród form regionalnej integracji, w aspekcie stosunków ekonomicznych, uczeni wskazują przede wszystkim: unię preferencyjną, strefę wolnego handlu, unię celną, wspólny rynek, unię gospodarczą¹³.

¹² A. Antoszewski, T. Łoś-Nowak, *Regionalizm*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004, s. 378–379.

¹³ A. Dudek, op.cit., s. 515–516.

Zjawisko regionalizmu stało się przedmiotem regulacji w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz wielu rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, niemniej nie zdefiniowano w nich organizacji regionalnej, zarazem podkreślono wagę struktur regionalnych w aspekcie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Natomiast silnie uwidocznione tendencje regionalistyczne w Europie Zachodniej po II wojnie światowej, a także nowy regionalizm europejski zdynamizowany po 1989 r., stały się przedmiotem regulacji prawnej w ramach Unii Europejskiej, a także w porozumieniach międzyrządowych państw tworzących euroregiony¹⁴.

Sytuacja geopolityczna zaistniała w Europie po 1989 r. implikowała zmianę dotychczasowego postrzegania zagadnień związanych z regionalizmem europejskim, poprzez wprowadzenie pojęcia „nowy regionalizm”. Pojęcie to odnoszono do przejawów procesu regionalizacji, zaistniałych po rozpadzie systemu bipolarnego w środowisku wielobiegunowym i postrzegane było jako dążenie w kierunku niwelowania barier systemu międzynarodowego z okresu zimnej wojny. Zmiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej i Południowej doprowadziły do utożsamiania nowej regionalizacji z kontynentem europejskim. Nowy regionalizm w znacznym stopniu zakładał szerszą współpracę, stając się istotnym czynnikiem likwidacji podziałów uformowanych przez „żelazną kurtynę”, a także kształtowania systemu bezpieczeństwa w Europie.

Dla nowego regionalizmu charakterystyczne są takie zjawiska i procesy, jak: niska instytucjonalizacja, niechęć do tworzenia organizacji międzynarodowych, podejmowanie decyzji na zasadzie konsensusu oraz otwartość na nowych członków. Edukacja i kultura, gospodarka i transport, a także niezwykle nośne w obecnym czasie aspekty ochrony środowiska, stanowią podstawowe dziedziny współpracy w zakresie nowego regionalizmu. Za przykłady organizacji z obszaru nowego regionalizmu wskazywane są m.in.: Inicjatywa Środkowoeuropejska (CEI), Rada Państw Morza Bałtyckiego (CBSS), Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (CEFTA), Grupa Wyszehradzka (V4)¹⁵.

Region

W Europie istnieje ukształtowana przez stulecia tendencja bliskiej współpracy niektórych państw – leżących w ściśle określonych regionach geograficznych –

¹⁴ A. Antoszewski, T. Łoś-Nowak, op.cit., s. 379; E. Haliżak, *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006.

¹⁵ A. Dudek, *Region*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. V, s. 514–515.

związanych ze sobą interesami o charakterze lokalnym i jest ona naturalną wśród mniejszych państw, które nie mogłyby konkurować z państwami większymi (niekiedy mocarstwami)¹⁶. Uwzględniając wielkość, położenie danego regionu czy cechy charakterystyczne, dokonywany jest podział na regiony: wewnątrzpaństwowe (w przypadku, gdy położony jest na terytorium jednego państwa); międzynarodowe (regiony ponadpaństwowe); subregiony (w tym przypadku decydujący aspekt stanowi przede wszystkim zespół charakterystycznych cech). Granica regionu jest ściśle określona, lecz istotną kwestią rozpatrywaną przez badaczy pozostaje rodzaj stosunków politycznych oraz swoistość funkcjonowania i trwałości więzi czy współzależności w obrębie społeczności w danym regionie. Natomiast w obszarze stosunków międzynarodowych, granicami regionu z reguły są naturalne elementy rzeźby terenu. Istotny jest fakt, że region ograniczony naturalnymi granicami zazwyczaj charakteryzuje się podobieństwem stosunków gospodarczo-społecznych, jak również kulturowych. Z upływem czasu w poszczególnych regionach ukształtowały się ich centra, pojawiły się regiony kluczowe, a ten proces implikował formowanie się w nich struktury hierarchicznej¹⁷.

Przy założeniu, że regionalizm wynika z istoty regionu, wówczas w istotnym stopniu kształtują go następujące czynniki: geograficzne, polityczne, tożsamościowe, kulturowe, gospodarczo-ekonomiczne. Relacje międzypaństwowe na płaszczyźnie regionalnej osiągają kolejne etapy, które charakteryzują się następującymi zjawiskami i procesami:

- powstawaniu bardziej ujednoliconych i zintegrowanych pod różnymi względami i na różnej podstawie wspólnot międzynarodowych, w ramach uniwersalnej społeczności międzynarodowej suwerennych państw;
- wytwarzaniu przez takie wspólnoty partykularnych zasad, norm, a także międzynarodowych instytucji prawnych, odmiennych od zasad powszechnego prawa międzynarodowego;
- powoływaniu do życia szczególnych struktur organizacyjnych, służących zapewnieniu pokoju i bezpieczeństwa, a także pokojowego regulowania sporów¹⁸.

Współczesne procesy przemian cywilizacyjnych sprawiają, iż obok tendencji ukierunkowanych na globalizację, pojawiają się także koncepcje dążące do umacniania odrębności w wymiarze: regionalnym, lokalnym czy samorządowym.

¹⁶ P. Wandycz, L. Frenzl, *Zjednoczona Europa. Teoria i praktyka*, Londyn 1965, s. 214–215.

¹⁷ A. Dudek, *Region...*, s. 514–515.

¹⁸ R. Czarny, *Region, regionalizm – istota zjawiska w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Europa regionów*, red. M. Gołoś, A. Kasińska-Metryka, Toruń 2011, s. 18–19.

Wpływają one również na kształtowanie się istotnych dla regionalizmu relacji: relacji: „swoi” – „obcy”, „centrum” – „peryferie”, „uniwersalizm” – „lokalizm”, „dziedzictwo przeszłości, tradycja” – „nowoczesność”, „ogół” – „jednostka”¹⁹.

Dążenia regionalistyczne w Europie Zachodniej uwidoczniły się po II wojnie światowej, przybierając dynamiczny charakter zwłaszcza od lat 50. XX w. To wówczas rozpowszechniło się pojęcie „Europa regionów”, a także wzrosło znaczenie transgranicznej współpracy regionalnej. W kolejnych dekadach obserwowano w Europie wzrost rangi regionów, a z czasem ich podmiotowości w wymiarach: politycznym, gospodarczym, administracyjnym oraz kulturowym, a zjawisko to przybrało ogólnoeuropejski charakter. Wskazywano, że polityka regionalna, oparta na skutecznym działaniu i aktywności wspólnot lokalnych, może stanowić istotny wkład w rozwój poszczególnych obszarów kontynentu europejskiego, ograniczając stopień oddziaływania przede wszystkim scentralizowanych państw narodowych na kształt np. stosunków polityczno-ekonomiczno-społecznych tychże obszarów²⁰. Niemniej należy zauważyć, że dla powstających od lat 50. XX w. Wspólnot Europejskich, problematyka regionalizmu i regionów nie odgrywała (przynajmniej do lat 80. XX w.) znaczącej roli, co widoczne było chociażby w treści takich umów międzynarodowych, jak: Traktat Paryski (1951 r.) czy Traktaty Rzymskie (1957 r.). Szczególnie obserwowana w dwóch ostatnich dekadach XX w. intensyfikacja europejskich procesów integracyjnych nadała znaczącą pozycję zagadnieniom związanym z regionalizmem oraz istotą regionu. Z jednej strony podnoszono w Europie kwestię niekorzystnych skutków nadmiernego zróżnicowania międzyregionalnego, dla jednolitego tempa rozwoju poszczególnych regionów. Z drugiej zaś, wskazywano na silne powiązania procesów integracyjnych z rozwojem regionalizmu i opartej na autonomii odrębności regionów. W ramach wcześniejszych Wspólnot Europejskich, a potem w Unii Europejskiej, stopniowo wprowadzano kolejne zoptymalizowane regulacje w kierunku wyrównywania poziomu rozwojowego poszczególnych regionów, a także spójnej wobec nich regionalnej polityki unijnej. Zasadniczo w tym celu powołano wiele zinstytucjonalizowanych podmiotów UE oraz znaczących dokumentów – wieloaspektowo regulujących funkcjonowanie regionów, stanowiących mechanizm polityki regionalnej.

¹⁹ A. Chodubski, *Regionalizm jako wartość kształtującego się ładu globalnego*, [w:] *Regiony Europy. Uwarunkowania, wyzwania i perspektywy rozwoju*, red. A. Stępień-Kuczyńska, K. Dośpiał-Borysiak, R. Łoś, Toruń 2009, s. 12–17.

²⁰ E. Dynia, *Integracja europejska i jej wpływ na urzeczywistnianie tożsamości narodowej w ramach struktur regionalnych i lokalnych*, [w:] *Narody wobec Europy. Negocjowanie tożsamości*, red. J. Mikułowski-Pomorski, Kraków 2004, s. 112.

Uwzględniając stanowiska badaczy zagadnienia, do głównych (z zachowaniem kolejności chronologicznej powstania bądź zatwierdzenia) zaliczane są:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (1975);
- Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi, określana także jako konwencja madycka (1980);
- Europejska Karta Regionów Przygranicznych (1981) – przekształcona od 1995 r. jako Europejska Karta Regionów Granicznych i Transgranicznych;
- Europejska Karta Samorządu Lokalnego (1985);
- Rada Regionów Europy (1985) – przekształcona w Zgromadzenie Regionów Europy (1987);
- Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych NUTS (od 1988 r.) – z dokonaniem w późniejszych latach podziałem na trzy kategorie oraz określeniem Jednostki Administracji Lokalnej (LAU);
- Komitet Regionów (1994)²¹.

Dokonując analizy założeń idei regionalizmu i praktyki jej urzeczywistniania wobec współczesnych uwarunkowań funkcjonowania globalnego społeczeństwa obywatelskiego, zauważyć należy, że regionalizm jest:

- dążeniem do decentralizacji i dekoncentracji w wymiarze społeczno-politycznym;
- wartością stosunków społeczno-politycznych, ukierunkowaną na realizację nowych wyzwań generowanych przez postęp cywilizacyjny;
- mechanizmem w niwelowaniu dysproporcji rozwojowych poszczególnych regionów wobec europejskich przemian społeczno-gospodarczych;

²¹ R. Kmiecik, *Polityka regionalna Unii Europejskiej a procesy globalizacji – zakres pojęć i wzajemne relacje*, [w:] *Wpływ globalizacji na procesy rozwojowe współczesnego świata. Istota – uwarunkowania – tendencje*, red. W. Malendowski, Poznań 2004, s. 82; E. Dynia, op.cit., s. 112–113; K.A. Wojtaszczyk, *Instytucje Unii Europejskiej*, [w:] *Integracja Europejska. Wstęp*, red. idem, Warszawa 2006, s. 125–128; J. Borkowski, *Wybrane obszary polityki wspólnotowej – wspólna polityka rolna i polityka regionalna*, [w:] *Europeistyka w zarysie*, red. A.Z. Nowak, D. Milczarek, Warszawa 2006, s. 290–294; J. Ruszkowski, *Wstęp do studiów europejskich. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Warszawa 2007, s. 284–289; K. Michałowska-Gorywoda, *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, [w:] *Integracja europejska*, red. J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, Warszawa 2007, s. 100; M. Sakowicz, *Regionalizm jako czynnik integracji i dezintegracji Unii Europejskiej*, [w:] *Co dzieli, co integruje Wspólnotę Europejską*, red. K. Żukrowska, Warszawa 2007, s. 283–285; A. Wierzychowska, *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 229–240; I. Kania, *Europejska polityka regionalna a system polityki regionalnej w Polsce*, Dąbrowa Górnicza 2010, s. 32; P. Turczyński, *Euroregion*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. V, s. 172–174.

- elementem uwarunkowań globalizacyjnych²².

Natomiast region stał się współcześnie nośnym podmiotem w wymiarze ideowym, a także praktyki społeczno-gospodarczej i politycznej. Pełni funkcje unifikujące, jak i dywersyfikujące. Najczęściej region postrzega się: geograficznie, historycznie, kulturowo, narodowościowo i etnicznie, ekonomicznie oraz administracyjnie²³. W wielu państwach europejskich znajdują się regiony o swoistej odrębności, wynikającej z wymienionych uwarunkowań, do których zalicza się przykładowo: Andaluzję (Hiszpania), Azory (Portugalia), Bawarię (Niemcy), Bretanię (Francja), Flandrię (Belgia), Fryzję (Holandia), Gagauzję (Mołdawia), Istrię (Chorwacja/Słowenia), Kaszuby (Polska), Kornwalię (Wielka Brytania), Morawy (Czechy), Piemont (Włochy), Skanię (Szwecja), Wojwodinę (Serbia), Wyspy Alandzkie (Finlandia) czy Wyspy Owcze (Dania)²⁴.

Zróźnicowanie charakteru regionu dotyczy większości państw narodowych. W oparciu zaś o interdyscyplinarne ukierunkowanie badań nad ich typologią oraz systematyzacją badacze dokonują podziału na region:

- historyczny – dzieje społeczno-gospodarcze i kulturowe w przeszłości wobec aktualnych przekształceń;
- polityczny – jako jednostka polityczna i administracyjna;
- etniczny – zakres identyfikacji etnicznej, wynikający z tradycji kulturowych;
- ekonomiczny – poziom rozwoju ekonomicznego;
- ekologiczny – stopień zagrożenia środowiska naturalnego;
- przygraniczny (także euroregion) – współpraca transgraniczna, a także skala występowania zjawisk patologii społecznych²⁵.

²² A. Chodubski, *Idea i praktyka nowego regionalizmu a globalizacja cywilizacji*, [w:] *Regionalizm a globalizacja. Polska – Unia Europejska oraz inne zjawiska i procesy regionalne świata*, red. idem i in., Gdańsk 2007, s. 23.

²³ M.S. Szczepański, *Spółczesności lokalne i regionalne a ład kontynentalny i globalny*, [w:] *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska, Europa, świat*, red. W. Wesołowski, J. Włodarek, Warszawa 2005, s. 128–132; G. Pawelska-Skrzypek, *Rola dziedzictwa kulturowego w kształtowaniu przyszłości regionu*, [w:] *Przyszłość Europy. Wyzwania globalne. Wybory strategiczne*, red. A. Kukliński, K. Pawłowski, Nowy Sącz 2006, s. 333; A. Chodubski, *Idea...*, s. 13.

²⁴ Charakterystykę wymienionych regionów szczegółowo przedstawił Roman Szul (zob. R. Szul, op.cit.).

²⁵ W. Misiak, *Tożsamość a przyszłość państw narodowych*, [w:] *Tożsamość bez granic. Współczesne wyzwania*, red. E. Budakowska, Warszawa 2005, s. 89.

Podsumowanie

W zależności od przyjmowanej perspektywy badawczej, zwłaszcza spoza obszaru politologii (np. zagadnienia obejmujące działania w sferze kultury, tożsamości czy rozwoju języka), kategoria „regionalizm” wykazuje różnicowanie definicyjne powiązane ze specyfiką nauki (szkoły) angielskiej, niemieckiej czy polskiej²⁶. Pomimo iż regionalizm w warunkach europejskich stał się jednym z trendów życia politycznego, na obserwowaną dziś skalę dopiero od II połowy XX w., to jednak znacząco wzbogacił tradycję polskiej myśli politycznej. Dotyczy to przede wszystkim tych idei (zawartych w definicji myśli politycznej), które podnoszą kwestie związków polityki z życiem społecznym oraz ekonomicznym, a także organizacji i przeobrażeń społeczeństwa²⁷. Powstające w Europie Wspólnoty wykorzystywały procesy i zjawiska charakterystyczne dla regionalizmu, w kierunku wypracowania modelu swego funkcjonowania oraz legitymizacji podejmowanych działań. Wypracowany model integracji europejskiej stał się swoistym punktem odniesienia dla podobnych procesów integracyjnych na obszarach pozaeuropejskich, chociaż zauważano w nim pewne cechy europocentryzmu. Rozwój polskiej myśli politycznej został w istotnym zakresie wzbogacony o zjawiska i procesy, ale także idee immanentnie związane z regionalizmem. Potwierdzenie tego faktu stanowi wieloaspektowość definicyjna tej kategorii w polskiej literaturze politologicznej.

Bibliografia

- Antoszewski A., Łoś-Nowak T., *Regionalizm*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004.
- Borkowski J., *Wybrane obszary polityki wspólnotowej – wspólna polityka rolna i polityka regionalna*, [w:] *Europeistyka w zarysie*, red. A.Z. Nowak, D. Milczarek, Warszawa 2006.
- Brzezińska A.W., Schmidt J., *Wprowadzenie*, [w:] *Regiony i regionalizmy w Europie. Badania – kreacje – popularyzacje*, red. A.W. Brzezińska, J. Schmidt, Wrocław 2014.
- Chodubski A., *Idea i praktyka nowego regionalizmu a globalizacja cywilizacji*, [w:] *Regionalizm a globalizacja. Polska – Unia Europejska oraz inne zjawiska i procesy regionalne świata*, red. A. Chodubski i in., Gdańsk 2007.

²⁶ Z. Machelski, op.cit., s. 172.

²⁷ E. Olszewski, *Myśl polityczna*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. I: *Pojęcia, teorie, metody*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Warszawa 2016, s. 397.

- Chodubski A., *Regionalizm jako wartość kształtującego się ładu globalnego*, [w:] *Regiony Europy. Uwarunkowania, wyzwania i perspektywy rozwoju*, red. A. Stępień-Kuczyńska, K. Dośpiał-Borysiak, R. Łoś, Toruń 2009.
- Czarny R., *Region, regionalizm – istota zjawiska w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Europa regionów*, red. M. Gołoś, A. Kasińska-Metryka, Toruń 2011.
- Czyż A., *Współpraca regionalna państw Grupy Wyszehradzkiej. Doświadczenia i perspektywy*, Katowice 2018.
- Dudek A., *Region*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. V: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, A. Florczak, Warszawa 2010.
- Dudek A., *Regionalizm*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. V: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, A. Florczak, Warszawa 2010.
- Dynia E., *Integracja europejska i jej wpływ na urzeczywistnianie tożsamości narodowej w ramach struktur regionalnych i lokalnych*, [w:] *Narody wobec Europy. Negocjowanie tożsamości*, red. J. Mikułowski-Pomorski, Kraków 2004.
- Grabowski W., *Współpraca regionalna państw autorytarnych. Studium przypadku arabskich państw Bliskiego Wschodu*, Gdańsk 2020.
- Halizak E., *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Halizak, R. Kuźniar, Warszawa 2006.
- Kania I., *Europejska polityka regionalna a system polityki regionalnej w Polsce*, Dąbrowa Górnicza 2010.
- Karpińska M., *Początki działań regionalnych na poziomie Wspólnoty (1957–1988)*, [w:] *Europejska polityka regionalna*, red. W. Rudolf, Łódź 2007.
- Kasprzyk D., *Regionalizm*, [w:] *Studia nad granicami i pograniczami. Leksykon*, red. E. Opiłowska i in., Warszawa 2020.
- Kmieciak R., *Polityka regionalna Unii Europejskiej a procesy globalizacji – zakres pojęć i wzajemne relacje*, [w:] *Wpływ globalizacji na procesy rozwojowe współczesnego świata. Istota – uwarunkowania – tendencje*, red. W. Malendowski, Poznań 2004.
- Kołodziej J.H., *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Kraków 2011.
- Machelski Z., *Struktury terytorialne państwa*, Warszawa 2015.
- Michałowska-Gorywoda K., *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, [w:] *Integracja europejska*, red. J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, Warszawa 2007.
- Misiak W., *Tożsamość a przyszłość państw narodowych*, [w:] *Tożsamość bez granic. Współczesne wyzwania*, red. E. Budakowska, Warszawa 2005.
- Olszewski E., *Myśl polityczna*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. I: *Pojęcia, teorie, metody*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Warszawa 2016.
- Pastuszka S., *Polityka regionalna Unii Europejskiej – cele, narzędzia, efekty*, Warszawa 2012.

- Pawelska-Skrzypek G., *Rola dziedzictwa kulturowego w kształtowaniu przyszłości regionu*, [w:] *Przyszłość Europy. Wyzwania globalne. Wybory strategiczne*, red. A. Kuikliński, K. Pawłowski, Nowy Sącz 2006.
- Pietraś M., *Aksjologiczne elementy polityki*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2006.
- Ruszkowski J., *Wstęp do studiów europejskich. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Warszawa 2007.
- Sakowicz M., *Regionalizm jako czynnik integracji i dezintegracji Unii Europejskiej*, [w:] *Co dzieli, co integruje Wspólnotę Europejską*, red. K. Żukrowska, Warszawa 2007.
- Szczyński M.S., *Spółeczności lokalne i regionalne a ład kontynentalny i globalny*, [w:] *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska, Europa, świat*, red. W. Wesołowski, J. Włodarek, Warszawa 2005.
- Szul R., *Separatyzmy, ruchy niepodległościowe i regionalizmy we współczesnej Europie*, Warszawa 2024.
- Turczyński P., *Euroregion*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. V: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, A. Florczak, Warszawa 2010.
- Wandycz P., Frendl L., *Zjednoczona Europa. Teoria i praktyka*, Londyn 1965.
- Wierzchowska A., *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, Warszawa 2008.
- Wojtaszczyk K.A., *Instytucje Unii Europejskiej*, [w:] *Integracja europejska. Wstęp*, red. K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2006.